

N. IORGA

ALBANIA ȘI ROMÂNIA

LECȚIE DE DESCHIDERE

ținută în București

la Institutul pentru studiul Europei sud-estice
în ziua de 31 Ianuar 1915.

VĂLENIÎ-DE-MUNTE

„Neamul Românesc“, Tipografie și legătorie
1915

Pretul: 50 de bani.

N. IORGA

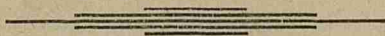

ALBANIA ȘI ROMÂNIA

LECȚIE DE DESCHIDERE

ținută în București

la Institutul pentru studiul Europei sud-estice
în ziua de 31 Ianuar 1915.

VĂLENII-DE-MUNTE

„Neamul Românesc“, Tipografie și legătorie
1915

Prețul: 50 de bani.

N. IORGA

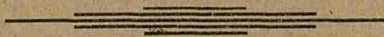

ALBANIA ȘI ROMÂNIA

LECTIE DE DESCHIDERE

ținută în București

la Institutul pentru studiul Europei sud-ostice
în ziua de 31 Ianuar 1915.

VĂLENIÎ-DE-MUNTE

„Neamul Românesc“, Tipografie și legătorie

1915

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITĂȚII

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE I. I. IORGA

1918

Inventar

57196

ALBANIA ȘI ROMÂNIA ¹.

I.

Un curs despre istoria Albaniei nu este un lucru neobișnuit sau de mirare aici, la București, unde legăturile cu teritoriul albanes și cu rasa care l-a locuit, rasă care în momentul de față a ajuns să poată organiza un Stat, sînt legături din cele mai vechi ale noastre. Lăsăm, firește, la o parte — aceasta o să se vadă în lecțiile viitoare — legătura de sînge care a putut să existe între noi și dînșii ei coborîtori autentici și exclusivi, din punctul de vedere al purității, al elementului iliric, iar noi, coborîtori, în ceia ce privește pe cei de dincoace de Dunăre, al elementului

¹ Un nou ziar, «l'Albanie», începe să apară la Lausanne pentru a sprijini, în legătura cu prezența trupelor sîrbești în Albania, id-ia Albaniei independente. S'a vorbit în ea și despre legăturile cu România. Cred că nu e fără folos și da, din hîtiile mele, această lecție prin care deschidăm, în ziua de 31 Ianuar 1914, la Institutul Sud-Ost-Europea un curs despre Albania.

tracic, iar, în ce privește pe cei de dincolo de Dunăre, ai aceluiași element tracic, amestecat în unele părți aromânești cu un puternic element iliric. Dar, și dacă n'ar fi amestecul acesta românesc între rasa tracică și rasa ilirică, legăturile sînt așa de strînse, încît Albanesii ei înșii nu sînt niște urmași de Iliri, vorbind un dialect iliric, ci sînt urmașii rasei ilirice vorbind însă o limbă care derivă din dialectul tracic.

Deocamdată, pentru a legitimă oarecum cursul acesta înaintea d-voastră, o să ating legăturile care aū existat între noi și Albanesi, pe timpul cînd naționalitatea unora și naționalitatea celorlalți, a lor și a noastră, era pe deplin fixată, cînd, prin urmare, se poate zice că exista un popor albanes, chiar dacă el nu se manifesta printr'o viață politică proprie și o activitate literară și culturală care să-i aparție, și un popor românesc, care știuse să-și cucerească o viață politică aparținîndu-i numai lui și o activitate culturală și literară pe care să n'o împartă cu nimeni, ba s'o poată întinde, în anumite împrejurări, și asupra unora din vecinii săi.

Cunoașteți din istoria Romînilor acțiunea paralelă de apărare împotriva Otomanilor pe care aū avut-o, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, de o parte Ștefan-cel-Mare și, de altă parte, Scanderbeg. Știți că trupele care aū atacat la Podul-Înnalt pe Ștefan erau trupe care veniseră din Albania, și Soliman-Pașa Hadîmbul părăsise abia comanda trupelor de acolo ca să

opereze în văile înguste ale Vasluiului împotriva oștirilor moldovenești. Scanderbeg era mort în momentul cînd s'a făcut atacul împotriva Moldovei, dar rasa lui luptă și mai departe alături de Venețieni pentru apărarea teritoriului său. Până la sfîrșitul acestor lupte, silințele *unui* popor supt steagul propriu, moldovenesc, și ale celui alt popor, supt steagul venețian, pentru a apăra Scutari față de desvoltarea Imperiului Otoman în veacul al XV-lea, sînt paralele.

În al XVI-lea veac apoi, tocmai o sută de ani de la luptele lui Ștefan-cel-Mare cu Turcii, cînd Mihai Viteazul începe războiul său la Dunăre pentru înlăturarea, — n'aș zice a jafului permanent, dar a stoarcerii legale permanente a țărilor noastre de către Turci, mișcarea lui luptele lui biruitoare, marile lui succese militare, triumful lui continuu împotriva păgînilor au avut un adînc răsunset în toată Peninsula Balcanică, și nu mai puțin în munții Albaniei. Izvoarele contemporane ni spun că acolo s'a produs o emoție populară, o tendință de răsbunare, o dorință de a scăpa, nu de jugul religios turcesc, fiindcă cea mai mare parte din Albanesi trecuseră la credința cuceritorilor, ci de consecințele rele ale stăpînirii turcești, așa cum se putea manifesta și în acele văi albanese.

În veacul al XVII-lea de sigur că noi am avut încă o mulțime de legături cu Albanesii, dar Albanesii noștri nu apar, în cele mai multe cazuri, decît în veșmîntul grecesc, și este foarte greu pentru noi să facem deosebirea. Mai ales că legăturile noastre sînt cu elementul orășenesc din Epir, care era în mare parte grecisat.

Vă veți mira poate de ce nu vorbesc de Vasile Lupu și de Ghiculești. Fiindcă nu împărtășesc părerea Dorei d'Istria în ce privește albanismul curat al lui Vasile Lupu, a cărui origine balcanică, numai în ce privește tatăl, — mama fiind Romîncă —, este evidentă, dar a cărui calitate națională este foarte grea de stabilit. Este tot așa de posibil ca Aga Nicolae, părintele lui Vasile, să fi fost un Aromîn, cît este de posibil să fi fost Albanes. Iar, în ce privește pe Ghiculești, ei au trecut prin grecisarea totală, până să ajungă, pe urmă, în viața noastră.

Cu oarecare îngrijire însă, prinzînd anumite nume, constatînd anumite legături, s'ar putea face o despărțire între ceia ce aparține Grecilor din Epir, din părțile sudice ale Albaniei, și ceia ce aparține elementului indigen, trecut supt firma grecească.

Același lucru se poate spune și pentru veacul al XVIII-lea, cînd clerici epiroți au jucat un rol de căpetenie în viața noastră. Cine ar dori să aibă lămuriri precise cu privire la înrîurirea acestor clerici, dintre cari unii au ajuns și episcopi la noi, ba unul chiar Mitropolit, Dosoftei Filitis, se poate adresa la memoriul meu recent, cetit la Academia Romîna, cu privire la legăturile noastre cu Epirul.

În sfîrșit nu trebuie să uităm că, în același veac al XVIII-lea și până la revoluția grecească, noi am avut ca gardă a Domnilor noștri, înlocuind vechea gardă ungurească sau germană, Albanesi, «Arnăuți».

În fruntea lor stătea un căpitan Iordachi — născut însă în Vlaholivadi —, care a fost un ostaș foarte onorabil, ce s'a ridicat până la eroism — lucru pe care nu i-l cerea nimeni — în apărarea acelei mișcări grecești care la noi n'a avut fără îndoială caracterul de seriozitate tragică pe care l-a avut în Moreia și alte regiuni cuprinse de răscoală.

În aceeași vreme, cum se știe, în însăși Peninsula Balcanică, lupta pentru libertatea grecească, înțelesă ca o luptă pentru libertatea creștină, în general, pentru restabilirea vremurilor bizantine, a zilelor Împărăției crucii, a cuprins pe atîția Aromîni și pe foarte mulți Albanesi, cu toate că, iarăși, este foarte greu de făcut, în ceia ce privește anumite personalități, distincția între partea de sînge aromănesc și partea de sînge albanes.

Dar, în afară de aceasta, între noi și Albanesi a fost o legătură mai nouă, odată cu începuturile culturii și literaturii albanese în veacul al XIX-lea. Literatura albanesă a început și s'a dezvoltat cam pe unde s'a întîmplat. O parte în Italia de Sud — o însemnată parte, — dar o parte, nu atît de însemnată, pe departe, în Grecia, unde acești «Pelasgo-Elini», cum li se zicea la Atena, erau priviți cu neîncredere și antipatie. Târziu de tot se întilnesc cîteva cărți tipărite în Sofia, în legătură cu anumite tendințe politice de acolo.

La noi însă este o întreagă literatură albanesă care a trăit, parte prin îngrijirile societății «Drita»,

cu sprijinul societății și al Statului român, care, acum în urmă, li-a dat, pentru slujbă, una din bisericile noastre, ce datează din epoca lui Brîncoveanu, fiind făcută de însăși Doamna lui. În 1886 «Drita», «Lumina», mutată din Constantinopol¹, începe aici lucrările sale. La 1892 ea întemeiază «Institutul cultural albano-român», a cărui istorie n'a fost scrisă încă.

La 1898 apare în București chiar o lucrare literară cu privire la Scanderbeg, în limba albanesă, a lui Naum-bei Frașeri². Și adaug în trecut că, precum Bonifaciu Florescu și poetul Iuliu C. Săvescu se gândiseră a traduce în limba noastră, din italienește, o istorie a literaturii albanese, de Straticò³, acum a două veacuri o lucrare italiană cu privire la Scanderbeg a fost tradusă, în temnița din Milano, de un logofăt român, Vlad Boțulescu de Mălăiești, care susținuse pretențiile de stăpînitor în Serbia ale unuia din fiii lui Ștefan-Vodă Cantacuzino, Constantin, ca și care a fost prins și închis.

În același an 1898 întîlnim statutele societății macedo-romîne și albanese «Ajutorul» din Constanța. Bibliografia se oprește la 1900.

Tot aici la 1899 se tipărise cunoscutul «Appel

¹ V, în această privință, și lămuririle din izvor albanes în *L'Albanie*, no 6. Ieău notele bibliografice din lucrarea lui Émile Legrand, completată de Gûys, *Bibliographie albanaise* (Paris 1912).

² *L'Albanie (l. c.)* o socoate „o operă poetică admirabilă“.

³ Apar 16 pagini. Originalul în Manualele Hoepli (Milan 1896).

à nos frères albanais», alcătuit de Gh. Mexi, Derviș Hima și un al treilea.

Prin urmare legăturile noastre cu Albanesiî nu sînt nici noi, nici puține, nici uniforme, ci foarte vechi, începînd chiar înnainte de precizarea naționalității unora și altora, continue, variate și de o apreciabilă importanță pentru un popor ca și pentru altul.

II.

Acum, înnainte de a trată însăși istoria Albaniei, este bine să ne lămurim întăiî asupra împrejurărilor în care s'a deșteptat un interes pentru poporul albanes.

Avem a face cu o literatură puțină, rară, capricioasă, apărînd întîmplător într'un loc sau altul cu privire la poporul albanes, sau cu scrieri albanese începătoare încă. N'avem a face la Albanesi cu ce se întîmplă la alte popoare avînd o conștiință națională întregă,—ceia ce ar fi fost foarte greu la un popor împărțit în trei religii și cu două dialecte deosebite și trăind, apoi, în regiuni, între care nu este de de multe ori decît o comunicație foarte dificilă. La alte popoare se alcătuieste o conștiință națională unitară, această conștiință stăpînește poporul întreg, care simte nevoia de a o exprima în cîntece, în cărți, în reviste, în ziare. Se produce astfel o întregă mișcare literară; și, pe de altă parte, această mișcare, prin caracterul ei interesant, prin nota ei originală, prin faptul că exprimă o națiune nouă, ceia ce

este totdeauna merit să atragă luarea aminte, ajunge să trezească simpatii aiurea.

Pentru întâia oară cuvinte albanese au fost cuprinse într'o lucrare merită să apară foarte târziu, în zilele noastre, de și a fost scrisă cu 400 de ani și mai bine înainte, în descrierea de călătorie a cavalerului din Colonia Arnold, Ritter von Harff, care a mers în Locurile Sfinte și, cu ocazia acestei călătorii, omul e învățat și acele câteva cuvinte albanese. Cartea a apărut însă, acolo, la Colonia, numai în 1860. Iar acum câteva luni (1915) am dat eu însumi, într'un tratat italian de la sfârșitul aceluiași veac, formula albanesă a botezului¹.

Cînd întîlnim iarăși cuvinte albanese, le găsim altfel, din întîmplare, în legătură cu propaganda catolică, — și nu se poate spune în de ajuns cît de mult a făcut propaganda catolică, fără voia ei, de sigur, pentru trezirea conștiinței albanese. Nu se poate zice același lucru pentru Biserica ortodoxă, fiindcă aceasta reprezintă națiunea grecească, care căuta să aducă dispariția națiunii albanese. În legătură cu propaganda catolică, susținută de o organizație misionară, apare, la 1685, doi ani după încunjurarea Vienei, într'un moment cînd Venețienii atacău pe Turci în Moreia, cînd se aștepta, ca pe vremea lui Mihai Viteazul, ca Imperiul Otoman să fie aruncat dincolo de Bosfor, un «Cuneus prophetarum». Și a-

¹ *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades*, V, p. 195.

nume datorită inițiativei unui episcop de Scutari, administrator de Antivari, Petru Bogdan. La început sînt cîteva dedicații, în limba slavă, iar altele, către Andrei Zmaievici, episcop de Antivari, și către Bogdan însuși, sînt în versuri albanese. De fapt, 1685 este data cînd apar pentru întâia oară versuri albanese.

Interesul acestei propagande latine a dat și alte lucrări în limba albanesă. Înainte de a se fi tipărit o gramatică, un abecedar, o bucoavnă, se publică un catehism latin, cuprinzînd cele d'întăiu adevăruri ale credinței.

Ar părea de mirare un lucru: de ce n'avem, cum este cazul la Romîni, la începutul literaturii, scrierile de cuprins religios, traducerea cărților sfinte și a cărților liturgice în limba albanesă. Explicațiunea se poate găsi foarte ușor: în ce privește pe Apusenii, ei nu aveau nevoie de așa ceva, limba latină fiind de întrebuintare generală, iar, în ceia ce privește pe Răsăriteni, ei impuneau limba grecească. Așa că bieții oameni, orice confesiune ar fi avut, erau de o potrivă lipsiți de mîngîierea de a auzi cuvîntul lui Dumnezeu în limba lor.

Nu mai vorbim de musulmani, cari aveau o singură limbă literară, a Coranului, limba arabă.

Publicațiunii bisericești în limba albanesă se găsesc în secolul XIX-lea de abia. Totuși catechismul de care am vorbit, al lui Bellarmino, e din 1664 (din nou la 1485, la 1856, la 1868): el s'a tipărit în Italia. În ce privește cărțile bise-

ricești. întîlnim traduceriile Evangheliilor,—dar nu a tuturor Evangheliilor împreună — și Psaltirii. Apar astfel, pe rînd; Evanghelia după Matei, Evanghelia după Ioan, Evanghelia după Marcu, de la 1868 înainte,—una din ele în legătură cu gusturile filologice ale lui Lucian Bonaparte. Iar Psaltirea apare la 1868.

Înainte de aceasta, din partea Grecilor se întîlnesc anumite cuvinte risipite prin vocabularele care sînt tipărite ca mijloc de comunicație între deosebitele popoare, precum sînt cărțile lui Cavaloti și ale lui Daniil de Moscopole, cunoscute nouă din punctul de vedere al dialectului macedonean. La 1827 se dă, în sfîrșit, un Nou Testament, care mi se pare că este complet; acel care pune la cale publicația este arhiepiscopul de Eubeia, Grigore, iar locul de tipărire, Cefalonia.

În legătură cu cărțile acestea bisericești joacă un rol de căpetenie Constantin Cristoforidi din Elbasan. El a editat o mulțime de cărți: la 1866 apar cele d'întăiu publicații ale lui: Psaltirea vine la 1868, Faptele Apostolilor la 1872. Alții tipăresc, în Constantinopol, la 1879, Evanghelia lui Matei, cele patru Evanghelii tot în 1879. Așa încît, în trecere de cițiva ani; s'a ajuns să se aibă toată Scriptura, dar nu în același timp și liturghia, în tipar albanes.

Din alt punct de vedere, Albanesii pot să fie interesanți pentru folklorul lor. Și să începem cu folklorul, ca să trecem pe urmă la studiile de gramatică, limbă, etnografie.

Lucrările de folclor albanes era natural să vie la început din Italia sudică, unde, de multă vreme, se găsește o colonie albanesă foarte numeroasă, trăind în împrejurări de cultură cu mult superioare împrejurărilor de care se pot împărtași Albanesii rămași în Peninsula Balcanică.

O femeie plecată din mijlocul societății românești, prin anii 1830-1840, se găsește la începuturile acestui folclor albanes. Este fata boierului Mihalachi Ghica, măritată cu Colțov-Masalschi, pe care l-a lăsat: Dora d'Istria. Pe lângă cartea ei italiană, «Gli Albanesi in Rumenia», în care face istoria propriei sale familii, sprijinindu-se pe documentele tipărite până în 1880, ea publică, la 1867, «La nazionalità albanese secondo i canti popolari», lucrare care i-a adus omagiile unei sumedenii de învățați italieni ce se ocupau de Albania și de Albanesi.

După această semnalare întîlnim o întreagă literatură privitoare la cîntecele populare ale Albaniei.

La 1871, publicația lui Giuseppe Jubany, «Raccolta di canti popolari e di rapsodie di poemi albanesi»; și un frate al lui, Antonio-Elia, face publicații privitoare la Albanesi.

Dar în 1873 își începe activitatea un om, care el însuși a știut să dea un veșmînt popular poesiei albanese, Girolamo di Rada; el a propus și unul din multele alfabeto albanese ce s'aŭ alcătuit în cursul veacului al XIX-lea.

Goffredo Ruggiero strînge apoi și el baladele albanese. Menționăm traducerea poveștilor alba-

nese în franțuzește de Dozon (1861), poesiile lui Giuseppe Schirò (1887) ș. a. m. d.

În sfârșit din al treilea punct de vedere puteau să intereseze Albanesi: din punctul de vedere al limbi și al națiunii lor. Pentru aceasta trebuia însă ca filologia modernă să-și fi alcătuit metodele și planul său de lucru, și mai trebuia să se recunoască în limba albanesă partea, atât de interesantă, de originalitate ce o cuprinde, să se găsească legătura între limba albanesă și limba latină, care și ea a dat în tesaurul de cuvinte al Albanesilor o parte așa de largă și esențială, încât unii au mers până s'o numere între limbile pe jumătate latine. Terminii principali, terminii de usagi, terminii fundamentali sînt, de sigur, terminii ilirici, dar multe cuvinte latine li sînt adause și tratarea acestor cuvinte din punctul de vedere fonetic este de sigur tot ce poate fi mai interesant. Și, mai târziu, cînd s'a descoperit legătura sintactică ce există între toate limbile balcanice, s'a văzut că acele forme sintactice nu aparțin nici Latinilor, nici Slavilor, ci substratului primitiv traco-iliric.

Atunci au apărut lucrările, fundamentale în ce privește limba albanesă și națiunea albanesă, care sînt datorite lui Hahn și lui Gustav Meyer. Faptul că Germanii din Austria se ocupă de limba și de poporul albanes este, de altfel, în legătură cu intențiile cunoscute ale Austriei în Peninsula Balcanică. Știința despre Albania are birouri la Ministeriul de Externe din Viena.

În afară de aceste lucrări fundamentale avem, în ceia ce privește gramatica limbii albanese, o serie de lucrări nouă, făcute și în Anglia și răspândite acum pretutindeni. Să pomenim și gramatica toscă a lui Cristoforidi. O gramatică generală albanesă o tipări Giuseppe Schirò, iar una în franțuzește, la Londra, în 1887, un scriitor care se ascunde supt inițialele P. W. Pe urmă de la 1890 încoace gramaticile se înmulțesc: a lui di Rada, care dă și o antologie, alfabetul lui Lorecchio, care în Italia a jucat un mare rol, alfabet publicat la Corigliano, unul din centrele albanese din Sudul italian. Să nu uităm Manualul de literatură, cu noțiuni de limbă, al lui Straticò. Și, în sfârșit, putem adăogi că, în vremurile din urmă, d. Weigand, care a început prin a studia limba română și care a continuat studiind limbile slave din Peninsula Balcanică, a dat alfabetul său.

Acestea erau de spus la început. Din ele am văzut ce relațiuni am întreținut în cursul veacurilor cu Albanesi și din ele am văzut și legăturile Albanesilor cu lumea cultă europeană.

Abia acum a început însă, pentru tot ce se ține de Albania, *fasa științifică*.
